

ISAJON SULTON NASRIDA ONA OBRAZINING BADIY FUNKSIYASI

Bobomurodov Ikromjon Komil o'g'li

Mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya. Mazkur tezisda zamonaviy o'zbek adabiyotining taniqli vakillaridan biri Isajon Sulton nasrida ona obrazining badiiy funksiyasi, uning ma'naviy-axloqiy mohiyati va asarlar g'oyaviy mazmunini ochishdagi o'rni tahlil qilinadi. Yozuvchi ijodida ona siymosining inson ruhiyati, milliy qadriyatlar, oilaviy munosabatlar va hayotiy haqiqatlar bilan bog'liq jihatlari yoritiladi. Shuningdek, ona obrazining ramziy xususiyatlari, badiiy tafakkurdagi o'rni hamda kitobxonning ma'naviy dunyosiga ta'siri xususida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Isajon Sulton, ona obrazi, o'zbek nasri, badiiy funksiya, ramziylik, milliy qadriyatlar, ma'naviyat, ruhiy kechinma, insoniylik, badiiy tafakkur, obrazlar tizimi, psixologizm, hayot haqiqati.

O'zbek adabiyotida ona obrazi insoniy mehr-muhabbat, fidoyilik, ma'naviy poklik va milliy qadriyatlarni ifodalovchi muhim badiiy timsollardan biri hisoblanadi. Turli davrlarda ijod qilgan yozuvchilar ona siymosi orqali insonning ichki dunyosi, oilaviy munosabatlar, hayotiy sinovlar va ma'naviy kamolot masalalarini yoritib kelganlar. Zamonaviy o'zbek nasrida ham ushbu obraz o'zining mazmuniy va badiiy imkoniyatlari bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Isajon Sulton ijodida inson va tabiat munosabati, ruhiy izlanishlar, hayotning falsafiy mohiyati hamda ma'naviy qadriyatlar muhim o'rin tutadi. Uning nasrini ona obrazi nuqtayi nazaridan o'rganish yozuvchi badiiy olamidagi insoniylik, mehr, xotira va avlodlar davomiyligi kabi tushunchalarni chuqurroq anglash imkonini beradi. Isajon Sulton nasrida ona obrazining badiiy funksiyasini o'rganish, avvalo, ushbu obrazning asar mazmuni va g'oyaviy yo'nalishiga ta'sirini aniqlashni talab etadi. Badiiy asarda ona faqat muayyan

voqealar ishtirokchisi yoki oilaviy munosabatlar doirasidagi qahramon bo'lib qolmaydi. U insonning ma'naviy ildizlari, hayotiy tajribasi va ruhiy shakllanishi bilan bog'liq tushunchalarni ifodalashga xizmat qilishi mumkin. Shu jihatdan ona obrazi yozuvchi yaratgan badiiy olamda insonning o'zligini anglash, o'tmish bilan bog'lanish va hayot mazmunini tushunish jarayonlarini yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi [1].

Isajon Sultonning badiiy tafakkurida inson ruhiyatini tasvirlash, voqelikning tashqi ko'rinishi ortidagi ichki ma'nolarni ochish va hayot hodisalarini falsafiy mushohada qilish muhim xususiyatlardan hisoblanadi. Bunday badiiy yondashuv ona obrazining talqiniga ham mazmuniy chuqurlik bag'ishlaydi. Ona siymosi orqali mehr-oqibat, mas'uliyat, insoniy burch va ma'naviy davomiylik masalalarini anglash mumkin. Biroq obrazning aniq badiiy vazifasi har bir asarning syujeti, qahramonlar tizimi va muallifning g'oyaviy maqsadidan kelib chiqib belgilanadi. Ona obrazining muhim badiiy funksiyalaridan biri — tarbiyaviy-ma'naviy vazifadir. Ona farzandning dunyoqarashi, axloqiy qarashlari va hayotga munosabati shakllanishida muhim o'rin tutadi. Badiiy adabiyotda ushbu munosabatlar orqali ezgulik va yovuzlik, vijdon va mas'uliyat, mehr va befarqlik kabi tushunchalar o'zaro qiyoslanadi. Ona siymosi insonni o'z xatti-harakatlarini qayta baholashga, yaqinlariga nisbatan munosabatini anglashga va ma'naviy qadriyatlar haqida fikr yuritishga undovchi obraz sifatida namoyon bo'lishi mumkin. Bu vazifa asarning tarbiyaviy imkoniyatlarini kengaytiradi [2].

Ona obrazining yana bir muhim jihati uning psixologik funksiyasi bilan belgilanadi. Badiiy nasrda qahramonning ichki kechinmalari, xotiralari, iztiroblari va ruhiy o'zgarishlari asarning mazmunini chuqurlashtiradi. Ona bilan bog'liq xotiralar qahramonning o'tmishiga qaytishi, o'zligini anglashi yoki hayotidagi muhim voqealarga yangicha baho berishiga sabab bo'lishi mumkin. Bunday holatlarda ona obrazi qahramonning ichki dunyosini ochuvchi badiiy

vosita vazifasini bajaradi. Uning mazmuni faqat mehr va g'amxo'rlik bilan cheklanmay, inson ruhiyatidagi murakkab kechinmalarni ifodalash imkoniyatini ham qamrab oladi [3].

Ona obrazining ramziy funksiyasi ham badiiy tahlilda muhim o'rin tutadi. Adabiyotda ona ko'pincha hayot manbai, mehr, panoh, ma'naviy tayanch va davomiylik timsoli sifatida talqin etiladi. Zamonaviy nasrda esa ushbu timsol yanada murakkab ma'nolarni ifodalashi mumkin. Ona obrazi orqali insonning tabiat bilan aloqasi, avlodlar o'rtasidagi ma'naviy bog'liqlik va hayotning uzluksizligi masalalarini yoritish imkoniyati mavjud. Isajon Sulton ijodining falsafiy-badiiy xususiyatlarini o'rganishda ham ramziy ma'nolarni asarning aniq matni, obrazlar tizimi va muallif qo'llagan tasvir vositalari bilan bog'liq holda tahlil qilish muhimdir.

Ona obrazi milliy qadriyatlarni ifodalashda ham muhim badiiy vazifani bajaradi. O'zbek xalqining ma'naviy hayotida onaga hurmat, oilaga sadoqat, kattalarni e'zozlash va farzand tarbiyasiga mas'uliyat bilan yondashish alohida ahamiyatga ega. Badiiy asarlarda ushbu qadriyatlarning ifodalanishi milliy tafakkur va turmush tarzining o'ziga xos jihatlarini ochib beradi. Ona siymosi orqali oilaviy munosabatlarning ma'naviy asoslari, insonlar o'rtasidagi mehr-oqibat va jamiyatning axloqiy mezonlari haqida tasavvur shakllanadi. Shu bilan birga, ona obrazi milliy xususiyatlar bilan cheklanmay, mehr, sadoqat va insoniy mas'uliyat kabi umuminsoniy qadriyatlarni ham ifodalashi mumkin [4].

Isajon Sulton nasrini o'rganishda ona obrazining kompozitsion vazifasiga ham e'tibor qaratish lozim. Ayrim badiiy asarlarda muayyan obraz voqealar rivojiga bevosita ta'sir ko'rsatsa, boshqalarida u qahramonning xotiralari, suhbatlari yoki ruhiy mushohadalari orqali namoyon bo'ladi. Har ikki holatda ham obrazning asar kompozitsiyasidagi o'rni uning g'oyaviy mazmunini anglashga yordam beradi. Ona siymosi voqealarni o'zaro bog'lash, qahramonning ruhiy o'zgarishlarini asoslash yoki muallif ilgari surgan ma'naviy

fikrni kuchaytirish vazifasini bajarishi mumkin. Shu sababli ona obrazini tahlil qilishda uning asardagi ishtiroki, boshqa qahramonlar bilan munosabati va voqealar rivojiga ta'sirini birgalikda o'rganish zarur. Yozuvchining badiiy mahoratini belgilashda obrazning qanday til vositalari yordamida yaratilganiga ham e'tibor beriladi. Portret, dialog, ichki monolog, xotira, tabiat tasviri va ramziy detallar qahramonning ma'naviy olamini ochishda muhim ahamiyatga ega. Ona obrazi bilan bog'liq tasvirlarda ushbu vositalarning qo'llanishi qahramonlar o'rtasidagi munosabatlarning tabiiyligini ta'minlaydi va o'quvchining asar mazmunini chuqurroq his etishiga yordam beradi. Biroq muayyan badiiy vositaning Isajon Sultonning qaysi asarida va qanday shaklda namoyon bo'lishini belgilash uchun tegishli matnga bevosita murojaat qilish lozim [5].

Xulosa.

Isajon Sulton nasrida ona obrazining badiiy funksiyasini o'rganish zamonaviy o'zbek adabiyotida inson ruhiyati, ma'naviy qadriyatlar va hayotning falsafiy mohiyatini anglashda muhim ahamiyatga ega. Ona obrazi badiiy asarda tarbiyaviy-ma'naviy, psixologik, ramziy va kompozitsion vazifalarni bajarishi mumkin. Ushbu vazifalar obrazning mazmunini boyitib, qahramonning ichki dunyosi va asarning g'oyaviy yo'nalishini ochishga xizmat qiladi. Isajon Sulton ijodini shu nuqtayi nazardan tahlil qilishda obrazning aniq matndagi ifodasi, boshqa qahramonlar bilan munosabati hamda muallifning badiiy maqsadini o'zaro bog'liq holda o'rganish zarur. Natijada ona obrazining milliy va umuminsoniy xususiyatlari, shuningdek, uning zamonaviy o'zbek nasridagi badiiy imkoniyatlari yanada teranroq namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sulton I. Boqiy darbadar. — Toshkent: O'zbekiston, 2010.
2. Sulton I. Ozod. — Toshkent: Sharq, 2012.

3. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. — Toshkent: Akademnashr, 2007.
4. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. — Toshkent: O'zbekiston, 2002.
5. Umurov H. Adabiyot nazariyasi. — Toshkent: Sharq, 2002.